

La importància i número de restes i troballes de l'època romana descobertes als seus rodals —dins i fora del casc urbà— fan del nostre poble una estació arqueològica de considerable importància, no en relació a la ciutat de Dénia, clar està, però sí pel que fa a la resta de la comarca. No obstant —tot s'ha de dir—, autors com Miquel Tarradell (“Història del País Valencià. Antiguitat”) silencien sorprenentment aquest fet, atorgant, en paraules d'Enric Llobregat (1), tot el material que ací s'ha trobat com a representatiu dels vestigis romans de Dénia, donant pas a la idea de negar qualsevol activitat humana o econòmica —segons aquesta idea, Ondara o com es diguera, no era res aleshores—, necessària per a qualsevol manifestació artística, etc.

No recorrerem a l'argument fàcil de que ja Palau afirmà al segle XVII que Ondara havia estat “. . . en tiempo de Romanos también fue poblada por gente principal, o, por lo menos fue alojamiento, y real de los exercitos romanos. . .”, o aquell altre que diu: “. . . y aun sospecho que de aqui le quedó a dicho lugar el nombre corrompido de Fundaria que sería el que le pusieron los Romanos por la fundición que alli se haría del yerro . . .”, arguments, per altra banda, d'una notable inconsistència documental i que es reduïxen a simples elucubracions mentals a les quals tan acostumats ens té Marc Antoni Palau, i que ho proven palesament paraules com “sospecho que” o “sería”, etc.

No obstant, sí que ho farem amb proves contundents. Durant l'enderrocament de la casa d'en Josep Monjo —a la Plaça del Mercat— foren trobats una gran quantitat de trossos i fragments d'àmfores i altres objectes ceràmics situats cronològicament per n'Enric Llobregat al segle I d.d.C. També al solar que ocupava l'antic “Hogar Juvenil” junt a la céquia que travessa l'esmentat solar es pot vore —encara que mig soterrades— alguna que altra base de columna de grans dimensions. Quant a monedes, són varies les que s'han trobat al terme d'Ondara d'entre elles, un AS de CLAUDI del segle I d.d.C. procedent de la partida Pujades, molt a prop del barranc de l'Alberca. Finalment, un home tan poc sospitos de patir “al·lucinacions” com és Santiago Bru i Vidal, ens diu en el seu llibre “Les terres valencianes durant l'època romana” que “. . . “Ondara constituïa una petita vil·la rural . . . en ella s'han trobat escultures, inscripcions, làpides, monedes, una necròpolis, . . .”.

No vull ara i ací descobrir les “Amèriques” dient que l'origen romà d'Ondara és una cosa definitiva i indiscutible, car encara queden moltes i bones coses a dir. Unicament intente argumentar que en un principi —amb totes les reserves del món que vullgau— sí que cap la possibilitat i no és descartable que l'origen de les “famoses” pedres romanes d'Ondara estiga en aquesta mateix, és a dir, que hagen estat sí no tallades per “ondarencs” de llavors sí per encàrrec “d'ondarencs” en memòria o honor d'alguna persona, i no precisament pedres denieres portades després a Ondara il·legalment com pretenen alguns, per glorificar el nostre passat local (2).

En canvi, sí que han estat molts els que no han tingut cap problema en atribuir la paternitat

d'aquestes pedres al nostre poble. En concret, Escolano al s. XVI, el denier Palau al s. XVII, el comte Lumières al s. XVIII, i el francès Laborde i l'alemany Hübner al s. XIX. A continuació passe a detallar totes aquelles inscripcions i relleus citades pels autors anteriors en llurs respectives obres (3):

INSCRIPCIO Nº. 1

D M S

T . IVNI . GAL . ACHILLEI
 DECURIALIS . SCRIBAE . LIBRARI
 QUAESTORI . TRIUM . DECURIARVM
 MARITO . PIO . ET . INCOMPARABILI
 PACIDEIA . HEDONE . VXOR . COMMVNE
 MONVMENTUM . FECIT . VT . AB . EO
 CUMQVO . PER . ANNOS . QVINQVUE . ET
 TRIGINTA . SOCA . IVCVNDAM . IVITAM
 AEQVABILI . CONCORDIA . V(?)XISSET
 NEC . SEPVLCTO . SEPARARETVR

Citada per: Bayer, Lumières, Laborde i Hübner.
 Situació primitiva: Baix els pòrtics de la plaça.
 (Lumières).

Lloc on està: Desconegut.

Traducció: T. Iunio Galata d'Aquileo Decuria escrivà llibert Questor (magistrat) tercer distribuïdor casat pius i incomparable gladiador. Hedone esposa comú monument va fer vida amb ell en qualsevol cas per trenta i cinc anys companya alegre juí equilibrat concòrdia va viure ni al sepulcre separat (5).

INSCRIPCIO Nº. 2

SEX . TARENTIO
 LEMNAEO . H.N
 ORE . FVNCTO
 SEVIRATUS
 SEX . TARENTIVS
 LEMNAEVVS . FI
 LIVS . ET . AEMIL
 SCINTIL LA
 MARITO
 DIGNISSIMO

Citada per: Bayer, Diago (4), Lumières, Laborde, Hübner i Bru i Vidal.

Situació primitiva: Al cantó d'una casa (Diago), a l'angle del carrer Serra damunt la céquia.
 (Lumières).

Lloc on està: Propietat de l'Ajuntament.

Traducció: Sexto Terenci Lemnaeo H.N. anomenat funcionari Severí (sacerdot) Sexto Terenci Lemnaeo Fill i Emili Brillant Marit Digníssim.

Lemnaeo: De Lemnos, mar Egeo.

Seviratus: Pertanyent a l'Ordre Severina.

BERILLVS SALI
NATOR ANN
XXXV. H.S.E.
PAVSILIPVS CONTVBERNALI

Citada per: Palau, Escolano, Lumières, Laborde, Hübner, Bru i Vidal, Bayer.

Situació primitiva: En una paret d'un bany (Escolano); en la paret d'una casa (Palau); en la revolta del Convent dels Mínims (Lumières).

Lloc on està: Desconegut.

Traducció: "Ací jeu Berillo Salinator de 35 anys d'edat, i Pausilipo company seu, li ficà aquesta pedra."

El relleu representa un bust femení.

INSCRIPCIO N.º 4

Q. SEMPRONIO
Q. F. G.
VALERIANO
SEMPRONII
VALERIANVS
ET MARINA
FIL . DVLCISSIMO
EX DECRETO
ORDINIS
HONORE CONTENTI
IMPENSAM
STATVAE
REMISERVNT

Citada per: Escolano, Palau i Hübner.

Situació primitiva: En les parets del castell, columna de marbre blanc amb sis cantons (Escolano).

Lloc on està: Desconegut.

Traducció: A Quinto Semproni Valerià de la tribu Galèria, fill dolcíssim, llurs pares, Semproni Valerià i Marina, per decret del Regiment procuraren se li fes l'honor de ficar-li estatua, però no ho acceptaren per les despeses de la República.

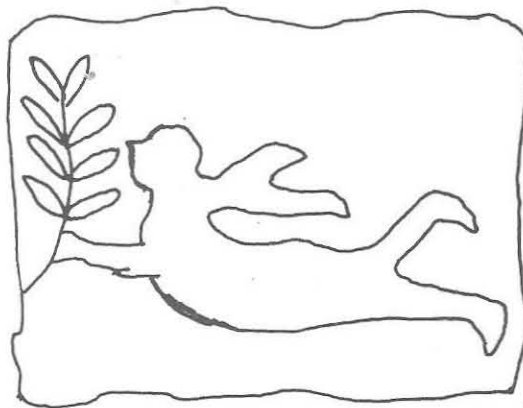
INSCRIPCIO N.º 5

..... NA
.....
..... VX
.....
..... P

Citada per: Lumières i Hübner.

Situació primitiva: Al carrer Serra, al pati de la casa on vivia Mateo Faria (?) (Hübner).

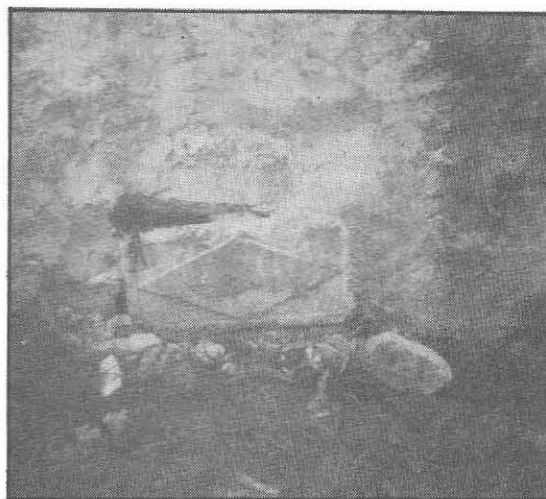
Lloc on està: Potser al mateix lloc.

Citada per: Lumières i Bru i Vidal.

Lloc on està: Propietat de l'Ajuntament.

Representa la Victòria, amb una branqueta d'olivera a la mà.

Pedra romana descoberta al solar ocupat per l'antic "Hogar Juvenil"

NOTES:

- (1) Enric Llobregat és l'actual director del museu de la Excm. Diputació Provincial d'Alacant, i autor de nombrosíssims treballs sobre arqueologia de tot el País Valencià.
- (2) S'ha dit que foren els frares franciscans mínims qui portaren aqueixes pedres des de Dénia a Ondara, quan cronològicament és impossible, puix que aquests vingueren al nostre poble l'any 1611, i llavors ja hi eren entre nosaltres la inscripció-relleu n.º 3 i la inscripció n.º 4, citades per Escolano i Palau des de finals del segle XVI.
- (3) Marc Antoni Palau. 1543 - 1645. "Diana desenterrada". Gaspar Escolano. 1560 - 1619. "Décadas de la insigne y coronada ciudad y Reyno de Valencia". Comte de Lumières. S. XVIII - XIX. "Inscripciones y antigüedades del Reino de Valencia". Estigué a Ondara l'any 1778. A. Laborde. 1773 - 1842. "Voyage pittoresque et historique". Emil Hübner. 1834 - 1901. "Corpus Inscriptionum Latinarum". Santiago Bru i Vidal. "Les terres valencianes durant l'època romana".
- (4) Bayer, Diago, Chabás, Masdeu, etc., també han dit alguna cosa sobre les pedres romanes d'Ondara.
- (5) Traducció realitzada gentilment pel nostre rector, en Guillem.